

2006-07-01

สนทนาภาษาหนังสือ

ปรมิษฐ์ จารุวร

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters>

Part of the [Arts and Humanities Commons](#)

Recommended Citation

จารุวร, ปรมิษฐ์ (2006) "สนทนาภาษาหนังสือ," *Journal of Letters*: Vol. 35: Iss. 2, Article 13.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters/vol35/iss2/13>

This Editorial is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Letters by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

สนทนาภาษาหนังสือ

ปรมินท์ จารวร*

กุสุมา รักษมณี. **ปรกณัมนิทาน**. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, 2547.

ปรกณัมนิทาน เป็นผลงานลำดับที่ 3 ในหนังสือชุด **กุสุมาวรรณนา** ของศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รักษมณี ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในคำนำว่า “ข้าพเจ้าเลือกใช้ชื่อหนังสือว่า **ปรกณัมนิทาน** เพราะติดใจคำว่า “ปรกณัม” ซึ่งเป็นคำโบราณที่แปลว่า “เรื่อง” หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่หนังสือที่ “เล่านิทาน” แต่ด้วย “เรื่อง” ที่เกี่ยวกับนิทาน หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่หนังสือรวมนิทานที่เป็นเรื่องอ่านเล่นสำหรับเด็กแต่เป็นหนังสือที่พยายามจะทำให้นิทานเป็นเรื่องอ่านจริงสำหรับผู้ใหญ่”

ปรกณัมนิทาน เป็นหนังสือรวมบทความทางวิชาการที่แสดงทัศนะและข้อวิเคราะห์ของศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รักษมณี เกี่ยวกับ “นิทาน” ทั้ง “นิทานแขก” และ “นิทานไทย” ที่ผู้เขียนกล่าวว่า เป็นหนังสือที่พยายามจะทำให้นิทานเป็น “เรื่องอ่านจริงสำหรับผู้ใหญ่” ก็คือการที่ผู้เขียนได้ประมวลให้ผู้อ่านเห็นว่า “โลกของนิทาน” หรือ “โลกแห่งจินตนาการ” มีความสัมพันธ์กับ “โลกแห่งความเป็นจริง” ผู้เขียนได้ชี้ชวนให้แะชมนิทานอินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย หรือที่เรามักเรียกรวมกันว่าเป็น “นิทานแขก” โดยมีลิมที่จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อ “นิทานไทย” ทั้งที่เป็นนิทานพื้นบ้านของไทยและนิทานที่เราได้แปลและดัดแปลงมาจากนิทานชาติอื่นๆ

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนได้นำเราไปสู่ “ขุมคลังของนิทาน” และสอนให้เรา “อ่าน” นิทานโดยทะลุผ่านอิทธิปาฏิหาริย์ จินตนาการต่างๆ เพื่อให้เราเดินทางไปสู่การเข้าใจปรัชญาอันเป็น “แก่น” ของนิทาน ยิ่งไปกว่านั้น แต่ละบทแต่ละตอนใน **ปกรณัมนิทาน** ยังเรียงร้อยให้ผู้อ่านเข้าใจองค์ประกอบทางวรรณกรรมของนิทานโดยลำดับ ตั้งแต่แนวคิด ตัวละคร เวลา ฉาก ฯลฯ อันจะทำให้เกิดมุมมองใหม่ๆ ในการศึกษานิทานได้ต่อไป

ในบทความ “นิทานอินเดีย : จากปรัชญาสู่จินตนาการ” ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า “ปรัชญาโยคะ” มีความสำคัญต่อการเข้าใจนิทานอินเดีย เพราะผู้อ่านผู้ฟังที่ศรัทธาในหลักโยคะจะยอมรับอิทธิพลในนิทานได้เท่าๆ กับเรื่องจริง ด้วยเชื่อว่าการกระทำที่เป็นอนิหารนั้นเป็นผลจากการปฏิบัติตามหลักของโยคะ ในขณะที่ผู้อ่านผู้ฟังกลุ่มอื่นๆ อาจมองว่าอิทธิฤทธิ์ในนิทานเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ จึงอาจฟังเพียงเพื่อความเพลิดเพลิน จึงเห็นได้ว่ามุมมองและความเข้าใจนิทานก็สามารถจำแนกลักษณะของผู้อ่านผู้ฟังได้เช่นกัน

บทความเรื่อง “ชื่อตัวละครในนิทาน” ผู้เขียนจำแนกตัวละครออกได้เป็นหลายประเภทและการตั้งชื่อแต่ละประเภทก็จะสะท้อนให้เห็นจุดมุ่งหมายของผู้แต่งที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีบทความ “จินตนิมิตในนิทานอาหรับราตรี” ซึ่งผู้เขียนแสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า แม้นิทานจินตนิมิตเช่น **อาหรับราตรี** จะดูเป็นเรื่องเหลวไหลเพื่อไปตามอารมณ์ แต่ก็มีผู้นิยมอ่านกันอยู่ก็เพราะนิทานประเภทนี้มีคุณค่าอยู่ที่ “กวีพิพากษ์” (poetic justice) ซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นว่าในที่สุดก็มีการประณามคนชั่วและสรรเสริญคนที่ทำดี จึงเป็นคำสอนง่ายๆ สำหรับผู้อ่านผู้ฟัง ส่งผลให้จินตนิยายที่แม้บางตอนจะดูเกินจริงจนเหลือเชื่อกลับมีสาระหรือมีความจริงแฝงอยู่อย่างพรึงพร้อมในรูปของนิทาน

บทความเรื่อง “นิทานราชธรรมเปอร์เซียในราชสำนักไทย” อธิบายถึงความสำคัญของ **นิทานอิหร่านราชธรรม** หรือ **นิทานสิบสองเหลี่ยม** ในราชสำนักไทย โดยชี้ให้เห็นว่านิทานเรื่องนี้มีบทบาทสำคัญในการแนะนำให้แก่คนในสังคม ทั้งที่

เป็นผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองว่า ความสำนึกในบทบาทหน้าที่และปฏิบัติตนให้ดีที่สุดตามกำลังความสามารถของตนยอมทำให้บ้านเมืองสงบสุข

นิทานมิใช่ตำราประวัติศาสตร์หรือตำราภูมิศาสตร์ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ประเด็นนี้ไว้ในบทความ “สุวรรณภูมิในนิทาน” โดยได้ชี้ให้เห็นว่า จากที่บอกเวลาและสถานที่ในนิทานเป็นเมืองในจินตนาการที่ผู้แต่งหรือผู้เล่านิทานต้องการสร้างเรื่องให้เกิดขึ้นใกล้ตัวผู้ฟัง เพื่อให้ผู้เล่าและผู้ฟังสามารถจินตนาการได้กว้างไกลกว่าที่ประสบอยู่ในชีวิตจริง จากที่บอกเวลาและสถานที่ในนิทานจึงมิใช่ข้อเท็จจริง แต่เป็นทิศทางและตำแหน่งของสถานที่ในใจของผู้เล่านิทาน และสะท้อนให้เห็นว่าผู้คนที่เล่าและฟังนิทานมีความคิดเกี่ยวกับเมืองต่างๆ ในนิทานอย่างไร

ในบทความ “นิทานเรื่องเอกของอินเดียในวรรณคดีไทย” ผู้เขียนยังได้ชี้ชวนให้ผู้อ่านได้รู้จักนิทานเรื่องสำคัญๆ ได้แก่ **นิยายเบงคลี** ของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป **ปัญจตันตระ** ส่วนที่เป็นวรรณคดีเอกของอินเดีย **ตันโตรปายานะ** หรือ **ปัญจตันตระฉบับอินเดียใต้** **นิทานปัญจตันตระฉบับภาษาไทย** **หิโตปเทศ เวตาล** นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้อธิบายให้เห็นถึงลักษณะของนิทานนำเรื่อง นิทานหลัก และนิทานซ้อนไว้อย่างชัดเจน ดังในตัวอย่างนิทานเรื่อง “วัวเป็นมิตรกับราชสีห์” ซึ่งมีนิทานซ้อนรวม 20 เรื่อง ตลอดจนได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิทานเรื่อง “ถุงเงินที่ถูกขโมย” ซึ่งเป็นนิทานซ้อนในนิทาน **ชินบาด** กับนิทานของชาวกะหร่างเรื่อง “จะเลยคนขี่ไก่อหก” อีกด้วย

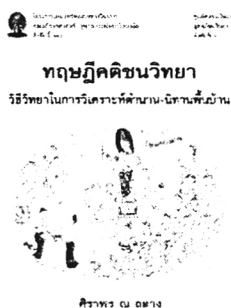
ปกรณัมนิทาน จึงเป็น “นิทานวิชาการร่วมสมัย” ที่จะนำพาให้เราได้อ่าน “นิทานเรื่องสำคัญๆ อย่างเข้าใจ และสามารถนำมาใช้ในการอ่านนิทานสมัยใหม่ที่โดยแท้จริงแล้วก็มี “ราก” มาจากนิทานในอดีต หรืออาจเชื่อมโยงกับนิทานในอดีตได้ในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง

บทความต่างๆ ใน **ปกรณัมนิทาน** สะท้อนให้เห็นว่าศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รัชมณี เป็นนักเล่านิทานชั้นเยี่ยม ที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านได้เห็นแง่มุมอันลึกซึ้งและเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “นิทานแขก” กับ “นิทานไทย” ได้อย่างชัดเจน **ปกรณัมนิทาน** จึงเป็นประมวลแห่งความรู้และความคิดที่ผู้เขียนตั้งใจตอบคำถาม

ที่เคยถูกถามที่ว่า “นิทานซึ่งเป็นเรื่องสนุกๆ นั้น เขาเรียนกันถึงในระดับปริญญาเอก ได้อย่างไรหรือ”

คำตอบคงอยู่ที่ว่า เพราะ “นิทานมิใช่เป็นเรื่องอ่านเล่นสำหรับเด็ก หากแต่เป็นเรื่องอ่านจริงสำหรับผู้ใหญ่” นั่นเอง

ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ในแวดวงคติชนวิทยาไทยในปัจจุบัน หากจะหาหนังสือที่มีเนื้อหาสมบูรณ์พร้อมด้วยความรู้ที่ครอบคลุมทั้งในแง่พัฒนาการของการศึกษาทางคติชนวิทยาในโลกระวันตกและในประเทศไทย ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาและข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทต่างๆ ข้อความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนามตลอดจนแนวโน้มและกระแสดิชนศึกษาที่สอดคล้องกับยุค “หลังทันสมัย” (postmodernism) และยุค “ข้อมูลข่าวสาร” (information technology) แล้ว

ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน ของศิริพร ณ ถลาง คือตำราที่สมบูรณ์พร้อมด้วยเนื้อหาดังกล่าว

สาระสำคัญที่ศิริพร ณ ถลางชี้ให้เห็นในตำราเล่มนี้ก็คือ

ประการที่หนึ่ง การนำพาให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ว่า ตำนาน-นิทานพื้นบ้านนั้น “มีชีวิต” เป็นชีวิตที่อุดมไปด้วยความคิดที่เป็นสากล ขณะเดียวกันก็มีความคิดที่มีนัยเฉพาะทางวัฒนธรรม “ชีวิตของตำนานนิทาน-พื้นบ้าน” ที่มีอยู่อย่างหลากหลายนั้น มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งกับ “เรื่อง” อื่นๆ ในวัฒนธรรมเดียวกันและกับ “เรื่อง” อื่นๆ ที่อยู่ต่างวัฒนธรรม การนำแนวคิดเรื่องการศึกษาอนุภาค (motif) และแบบเรื่อง (tale type) ตลอดจนทฤษฎีการแพร่กระจายและการแตกเรื่องมาใช้ในการศึกษา

ตำนาน-นิทานพื้นบ้านสามารถนำไปสู่การเห็นชีวิตและการเดินทางของนิทานเรื่องต่างๆ ได้

ประการที่สอง การนำพาให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ว่า ตำนาน-นิทานพื้นบ้านนั้นมี “ไวยากรณ์” และมี “โครงสร้าง” ไวยากรณ์ของนิทาน ที่วิเคราะห์ตามทฤษฎีโครงสร้างของวลาดิมีร์ พรอพพ์ (Vladimir Propp) นักคติชนวิทยาชาวรัสเซีย ทำให้เห็นว่า นิทานพื้นบ้านในแต่ละวัฒนธรรมมีไวยากรณ์หรือโครงสร้างที่กำหนดเนื้อหาและการดำเนินเรื่องของนิทาน ส่วน โครงสร้างของตำนาน ที่วิเคราะห์ได้จากทฤษฎีโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สตราสส์ (Claude Lévi- Strauss) ทำให้เห็นว่า การอ่านหรือการถอดรหัส “ภาษาของตำนาน” จะทำให้เรค้นพบปมปัญหาขัดแย้งในใจของบรรพชนที่มีความหมายสำคัญในเชิงสังคมวัฒนธรรม

ประการที่สาม การนำพาให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ว่า ตำนาน-นิทานพื้นบ้านนั้นมี “บทบาทหน้าที่” ต่อสังคม การใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของบรอนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) และวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) เป็นกรอบกว้างๆ ในการศึกษาทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของคติชนทั้งในแง่ของการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชน การให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม รักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ตลอดจนการมีบทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

นอกจากสาระสำคัญทั้งสามประการดังกล่าวแล้ว หนังสือเล่มนี้ยังได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มในการศึกษาทางคติชนวิทยา โดยได้กล่าวถึงการขยายขอบเขตของคำว่า Folk และ Lore แนวโน้มการศึกษาบริบทของคติชนในฐานะ “การแสดง” และกระบวนการสื่อความหมาย (Performance and Communication) แนวโน้มความสนใจคติชนสมัยใหม่ (Modern Folklore) และประเด็นวิจัยทางคติชนวิทยาที่น่าสนใจในปัจจุบัน อันจะทำให้ผู้อ่านหรือผู้สนใจศึกษาทางคติชนวิทยาเห็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในทางคติชนวิทยาได้อย่างกว้างขวางต่อไป

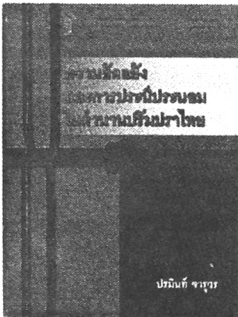
แม้หนังสือเล่มนี้จะว่าด้วยทฤษฎีคติชนวิทยาของตะวันตก แต่ก็มีความพิเศษอยู่ที่ผู้แต่งได้ยกตัวอย่างและแสดงแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลตำนาน-

นิทานพื้นบ้านไทยโดยใช้ทฤษฎีเหล่านั้นไว้อย่างชัดเจน จึงเป็นตำราที่เกิดมาจากการ “ทดลอง” “กลั่นกรอง” และ “ผสมผสาน” การใช้ทฤษฎีกับตำนาน-นิทานพื้นบ้านไทย ได้อย่างลงตัว จนสามารถนำพาผู้อ่านให้เข้าใจถึง “แก่นแท้” ของตำนาน-นิทานพื้นบ้านได้ อีกทั้งยังสามารถโน้มนำให้ผู้อ่านเห็น “มิติ” ที่นิทานมีความเชื่อมโยงกับ สังคมวัฒนธรรมและยุคสมัยอีกด้วย

จึงกล่าวได้ว่า “สัจธรรมของความเป็นมนุษย์” และ “พลวัตทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนผ่านโลกของตำนาน-นิทานพื้นบ้านคือองค์ความรู้สำคัญที่ผู้เขียนได้ค้นพบ และนำเสนอไว้ในหนังสือเล่มนี้ ความรู้ไทยและความรู้เทศที่สอดประสานกันอย่างกลมกลืนในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมแก่การศึกษาทางคติชนวิทยาของไทยอย่างแท้จริง

ปรมินท์ จารูร. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย.**

กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย เป็นหนังสือที่ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์ (Claude Lévi-Strauss) นักมานุษยวิทยาเชิงโครงสร้างคนสำคัญของฝรั่งเศส มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ตำนานปรัมปรา (myth) ซึ่งเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์เหนือจริงที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมวัฒนธรรมไทย-ไท

สิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะพิสูจน์ในหนังสือเล่มนี้ก็คือ การค้นหา “สารสำคัญ” ที่บรรพชนไทย-ไทถ่ายทอดไว้ในตำนานปรัมปราเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ เนื่องจากเลวี-สเตราส์ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ข้อมูลประเภทตำนานปรัมปราในกลุ่มชนต่างๆ

พยายามจะส่งสาร (message) ที่เป็นปมความขัดแย้งทางความคิดความเชื่อที่มีอยู่ในใจบรรพชนของกลุ่มชนนั้นๆ ให้คนรุ่นหลังได้ทราบ

หนังสือนี้จึงมีเนื้อหาทั้งในส่วนที่ว่าด้วยทฤษฎีโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์ ส่วนที่ว่าด้วยตำนานปรัมปราประเภทต่างๆ ในสังคมวัฒนธรรมไทย-ไท และส่วนที่เป็นผลการวิเคราะห์

ในส่วนที่ว่าด้วยทฤษฎี มีเนื้อหากล่าวถึงภูมิหลังของวิธีการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม แนวคิดในการศึกษาด้านานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี-สเตราส์ ซึ่งได้ศึกษารายละเอียดลึกกลงไปถึงที่มาของแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ ที่เลวี-สเตราส์นำมาใช้ในการสังเคราะห์เป็นวิธีการศึกษาของตน ตลอดจนศึกษาถึงแนวคิดของเลวี-สเตราส์ในการมองข้อมูลประเภทตำนานปรัมปราว่ามีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นๆ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และดนตรีอย่างไร รวมทั้งได้สรุปให้เห็นว่า เลวี-สเตราส์มีวิธีการศึกษาด้านานปรัมปราอย่างไรอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์ถึงข้อโต้แย้งและข้อโจมตีการศึกษาด้านานปรัมปราของเลวี-สเตราส์ไว้ด้วยแล้ว เพื่อจะได้เป็นการนำทฤษฎีตะวันตกมาปรับใช้ในการศึกษาด้านานปรัมปราไทยได้อย่างระแวดระวังมากขึ้น

ในส่วนที่ว่าด้วยข้อมูลตำนานปรัมปราไทย ผู้เขียนได้รวบรวมและจัดประเภทตำนานปรัมปราไทยออกเป็นประเภทต่างๆ โดยได้ประมวลให้เห็นว่าเนื้อหาของตำนานปรัมปราไทยเล่าถึงเรื่องราวนับแต่การสร้างโลก สร้างมนุษย์ กำเนิดของสรรพสิ่งในธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การสร้างบ้านแปลงเมืองของวีรบุรุษทางวัฒนธรรมและเมืองโบราณ เรื่องราวของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และวัตถุศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

ในส่วนที่ว่าด้วยการวิเคราะห์ตำนานปรัมปราไทย ผู้เขียนได้วิเคราะห์ตำนานปรัมปราไทยในเชิงสัญลักษณ์ทั้งในแง่ของตัวละคร และพฤติกรรมของตัวละคร และได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อพิจารณาในเชิงกระบวนทัศน์ (paradigm) สัญลักษณ์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งและการประนีประนอมทางความคิดความเชื่อในเรื่องการเลือกรับนับถือศาสนาระหว่างความเชื่อดั้งเดิม (ผี) กับพุทธศาสนาประการหนึ่ง และ

เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนไทย-ไท ทั้งที่เป็นคนในกลุ่มเดียวกันและคนต่างกลุ่มอีกประการหนึ่ง โดยความขัดแย้งและการประนีประนอมทั้งในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของ “ความเชื่อดั้งเดิม” และ “กลุ่มชนต่างๆ” ดังกล่าวนั้น มักสื่อผ่านสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ อาหาร และดินแดน” อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้ น้ำเสียงจากตำนานปรัมปราไทยมักเน้นย้ำว่าพุทธศาสนาสามารถเป็นทางออกของปัญหาเกี่ยวแก่ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ได้ จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้บรรพชนไทยหันมายอมรับนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือความเชื่อดั้งเดิมเนื่องมาจนปัจจุบัน

ประเด็นศึกษาในหนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของข้อมูลทางคติชนวิทยาไทยประเภทตำนานปรัมปราว่ามีบทบาทสำคัญในการบันทึกร่องรอยความขัดแย้งและการประนีประนอมทางความคิดความเชื่อและทัศนคติของบรรพชนไทยที่พยายามส่งสารผ่านมายังคนรุ่นหลัง ในเชิงทฤษฎี หนังสือเล่มนี้ได้ศึกษาประวัติ ความคิด และผลงานของเลวี-สเตราส์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลายแขนง จึงเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในวิชาทางด้านคติชนวิทยา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา วรรณคดีวิจารณ์ และอื่นๆ ในแง่ข้อมูล หนังสือนี้ได้รวบรวมตำนานปรัมปราไทยและจัดจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ อย่างชัดเจนยิ่งไปกว่านั้น ยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปรากับประวัติศาสตร์ชาติก พุทธประวัติ วรรณคดีไทย วรรณคดีท้องถิ่น และวรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นในยุคหลังๆ จึงสามารถเป็นฐานความรู้ที่จะสามารถขยายพรมแดนไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานปรัมปราไทยกับวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวางต่อไป

ปรียารัตน์ เชาวลิตประพันธ์. **การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย : การศึกษา
อนุภาคทางคติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

**การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย :
การศึกษาอนุภาคทางคติชนวิทยา** เป็นการศึกษาวิจัยทาง
คติชนวิทยาโดยใช้แนวคิดเรื่องอนุภาคและการตีความใน
เชิงสัญลักษณ์เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ทั้งนี้ ผู้เขียนมี
จุดมุ่งหมายที่จะจัดระบบนิทานไทยที่ปรากฏอนุภาค
สมพาสที่ผิดธรรมชาติ และวิเคราะห์หาความหมายของ
อนุภาคเหล่านั้นในเชิงวัฒนธรรม

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยสามารถ
นำมาจัดระบบได้เป็น 5 หมวดใหญ่ ได้แก่ อนุภาคคนสมพาสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ อนุภาคสิ่งเหนือธรรมชาติสมพาสกับสัตว์ อนุภาคสัตว์
สมพาสกับสัตว์ต่างชนิดกัน อนุภาคสมพาสที่ผ่านการกิน และพบว่าอนุภาคที่
ปรากฏในนิทานไทยมากที่สุด ได้แก่ อนุภาคคนสมพาสกับยักษ์ อนุภาคคนสมพาส
กับนางที่กำเนิดจากดอกบัว อนุภาคคนสมพาสกับกินรี อนุภาคคนสมพาสกับงูและ
นาค อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์ที่ต่อมาถอดร่างเป็นคน และอนุภาคการดื่มน้ำหรือน้ำ
ปัสสาวะในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรรภ์ ทั้งนี้ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดระบบ
ดังกล่าวเป็นการจัดโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของตัวละครของผู้เขียนเอง
เนื่องจากการจัดหมวดหมู่อนุภาคสมพาสใน **ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif-
Index of Folk Literature)** ของ Stith Thompson มีการจัดหมวดหมู่อนุภาคสมพาส
ที่ผิดธรรมชาติปะปนกัน ทั้งยังมีอนุภาคที่ซ้ำซ้อนกัน ทำให้ไม่สามารถนำมาเป็น
รูปแบบหลักในการจัดหมวดหมู่ของอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยได้

ผู้เขียนเสนอว่าการวิเคราะห์อนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทยที่มักพบซ้ำๆ กัน นำไปสู่การมองเห็นภาพรวมของความคิดความเชื่อและค่านิยมของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว การวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมวัฒนธรรมไทยอันเนื่องมาจากการแต่งงานในหลายประการ ได้แก่

อนุภาคคนสมพาสกับยักษ์ สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในครอบครัวไทยระหว่างลูกเขยกับพ่อตา และระหว่างลูกเลี้ยงกับแม่เลี้ยง

อนุภาคคนสมพาสกับนางในดอกบัว สะท้อนให้เห็นทัศนคติของชายที่มีต่อหญิงในอุดมคติ คือหญิงที่มีความงาม ความบริสุทธิ์ ความดีงาม อันสัมพันธ์กับคุณลักษณะของดอกบัวตามความเชื่อทางพุทธศาสนา

อนุภาคคนสมพาสกับกินรี สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ในเรื่องคู่ครองทั้งในด้านที่เป็นความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียวและในด้านที่สะท้อนความมักมากทางกามารมณ์ของฝ่ายชาย

อนุภาคคนสมพาสกับสัตว์: สัตว์ที่ต่อมาก่อร่างเป็นคน สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่สังคมคาดหวังต่อผู้หญิงในฐานะที่เป็นภรรยาในเรื่องความรักและความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี

อนุภาคคนสมพาสกับงูและนาค สะท้อนทัศนะเรื่องเพศในวัฒนธรรมไทยที่งูสัมพันธ์กับความเป็นเพศชายส่วนนาคสัมพันธ์กับความเป็นเพศหญิง

อนุภาคการตีมน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครมร์ สะท้อนให้เห็นถึงนัยของการร่วมประเวณีที่ต้องปิดบังซ่อนเร้นจากกรอบของสังคม และนัยของความกดดันในจิตใจของลูกที่ตกอยู่ใต้กรอบบังคับของพ่อ

หนังสือเล่มนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า นอกจากอนุภาคสมพาสในนิทานไทยจะมีความหมายต่อสังคมวัฒนธรรมไทยแล้ว ในเชิงสากลอนุภาคสมพาสที่ผิดธรรมชาติก็เป็นอนุภาคสากลที่พบในนิทานทั่วโลก ส่วนที่แตกต่างไปจากอนุภาคสมพาสที่เป็นสากลเป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ก็คือการให้คำตอบที่สามารถอธิบายโลกทัศน์
ของคนไทยในเรื่องการสมรสได้ว่า เหตุใดในนิทานไทยจึงมีเรื่องทำนอง

ประเพณีมีทั่วทุกตัวสัตว์	ไม่จำกัดห้ามปรามตามวิสัย
นาคนุษย์ครุฑสาธยาย	สุดแต่ใจปรองดองจะครองกัน

ทั้งยังอาจเป็นแรงกระตุ้นให้มีการจัดรวบรวมดัชนีอนุภาคของนิทานไทย และการ
วิเคราะห์อนุภาคที่น่าสนใจอื่นๆ เพื่อให้นำไปสู่การเข้าใจลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรม
ไทย และลักษณะร่วมอันเป็นสากลที่สะท้อนผ่านอนุภาคของนิทานไทยและนิทาน
ของชนชาติอื่นๆ ได้ต่อไป